वेन

वैदिक संदर्भ

ॐतदित् समानमाशाते वेनन्ता न प्र युच्छत: । धृतव्रताय दाशुषे ।। वेदा यो वीनां पदमन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नाव: समुद्रिय: ।। - ऋग्वेद १.२५.६-७

ॐत्रय: पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद् विदु: । त्रय: स्कम्भास: स्कभितास आरभे त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा ।। - ऋ. १.३४.२

ॐयास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन् धामन्नृतस्य । मूर्धा नाभा सोम वेन आभूषन्ती: सोम वेद: ।। - ऋ. १.४३.९

ॐतं गूर्तयो नेमन्निष: परीणस: समुद्रं न संचरणे सनिष्यव: । पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा ।। - ऋ. १.५६.२

ॐअस्येदु भिया गिरयश्च दृह्ळा द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते । उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं सद्यो भुवद् वीर्याय नोधा: ।। - ऋ. १.६१.१४

ॐयज्ञैरथर्वा प्रथम: पथस्तते तत: सूर्यो व्रतपा वेन आजनि । आ गा आजदुशना काव्य: सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ।। - ऋ. १.८३.५

ॐशशमानस्य वा नर: स्वेदस्य सत्यशवस: । विदा कामस्य वेनत: ।। - ऋ. १.८६.८

ॐहोता यक्षद् वनिनो वन्त वार्यं बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभि: पुरुवारेभिरुक्षभि: । जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्रेरध त्मना । अधारयदररिन्दानि सुक्रतु: पुरू सद्मानि सुक्रतु: ।। - ऋ. १.१३९.१०

ॐविभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पते: सुविदत्राणि राध्या । इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विश: ।। योऽवरे वृजने विश्वथा विभुर्महामु रण्व: शवसा ववक्षिथ । स देवो देवान् प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पति: ।। - ऋ. २.२४.१०

ॐसत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुरनु स्वधामृभवो जग्मुरेताम् । विभ्राजमानांश्चमसाँ अहेवाऽवेनत् त्वष्टा चतुरो ददृश्वान् ।। - ऋ. ४.३३.६

ॐऋतस्य पथि वेधा अपायि श्रिये मनांसि देवासो अक्रन् । दधानो नाम महो वचोभिर्वपुर्दृशये वेन्यो व्याव: ।। - ऋ. ६.४४.८

ॐइमे हि ते कारवो वावशुर्धिया विप्रासो मेधसातये । स त्वं नो मघवन्निन्द्र गिर्वणो वेनो न शृणुधी हवम् ।। - ऋ. ८.३.१८

ॐयद् वां कक्षीवाँ उत यद् व्यश्व ऋषिर्यद् वां दीर्घतमा जुहाव । पृथी यद् वां वैन्य: सादनेष्वेवेदतो अश्विना चेतयेथाम् ।। - ऋ. ८.९.१०

ॐस क्षप: परि षस्वजे न्यु१स्त्रो मायया दधे स विश्वं परि दर्शत: । तस्य वेनीरनु व्रतमुषस्तिस्रो अवर्धयन् नभन्तामन्यके समे ।। - ऋ. ८.४१.३

ॐयथा चिद् वृद्धमतसमग्ने संजूर्वसि क्षमि । एवा दह मित्रमहो यो अस्मध्रुग् दुर्मन्मा कश्च वेनति ।। - ऋ. ८.६०.७

ॐस पूर्व्यो महानां वेन: क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्पिता देवेषु धिय आनजे ।। - ऋ. ८.६३.१

ॐआ यन्मा वेना अरुहन्नृतस्यँ एकमासीनं हर्यकस्य पृष्ठे । मनश्चिन्मे हृद आ प्रत्यवोचदचिक्रदञ्छिशुमन्त: सखाय: ।। - ऋ. ८.१००.५

ॐआस्मिन् पिशङ्गमिन्दवो दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ।। - ऋ. ९.२१.५

ॐअभि वेना अनूषतेयक्षन्ति प्रचेतस: । मज्जन्त्यविचेतस: ।। - ऋ. ९.६४.२१

ॐसम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेषत सिन्धोरूर्मावधि वेना अवीविपन् । मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित् प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् ।। - ऋ. ९.७३.२
ॐदिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । अप्सु द्रप्सं वावृधानं समुद्र आ सिन्धूरूर्मा मधुमन्तं पवित्र आ ।। नाके सुपर्णमुपपप्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वी: । शिशुं रिहन्ति मतय: पनिप्नतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ।। - ऋ. ९.८५.१०-११
ॐतं मर्मृजानं महिषं न सानावंशुं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । तं वावशानं मतय: सचन्ते त्रितो बिभर्ति वरुणं समुद्रे ।। - ऋ. ९.९५.४
ॐतक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग् ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके । आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् ।। - ऋ. ९.९७.२२
ॐतद्बन्धु: सूरिर्दिवि ते धियंधा नाभानेदिष्ठो रपति प्र वेनन् । सा नो नाभि: परमास्य वा घाऽहं तत् पश्चा कतिथश्चिदास ।। - ऋ. १०.६१.१८
ॐक्रतूयन्ति क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेना: पतयन्त्या दिश: । न मर्डिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत ।। - ऋ. १०.६४.२
ॐप्र तद्दु:शीमे पृथवाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु । ये युक्त्वाय पञ्च शतास्मयु पथा विश्राव्येषाम् ।। - ऋ. १०.९३.१४
ॐअयं वेनश्चोदयत् पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने । इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहन्ति ।। समुद्रादूर्मिमुदियर्ति वेनो नभोजा: पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि । ऋतस्य सानावधि विष्टपि भ्राट् समानं योनिमभ्यनूषत व्रा: ।। - - - - अपसरा जारमुपसिष्मियाणा योषा बिभर्ति परमे व्योमन् । चरत् प्रियस्य योनिषु प्रिय: सन् त्सीदत् पक्षे हिरण्यये स वेन: ।। नाके सुपर्णमुप यत् पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ।। - ऋ. १०.१२३ , देवता वेन:
ॐश्रुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्यार्कै: । आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वारूर्मिर्न निम्नैर्द्रवयन्त वक्वा: ।। - ऋ. १०.१४८.५
ॐत्वं त्यमिन्द्र मर्त्यमास्त्रबुध्नाय वेन्यम् । मुहु: श्रथ्ना मनस्यवे ।। - ऋ. १०.१७१.३
ॐते एते धाय्ये अनिरुक्ते प्राजापत्ये शस्येते अभित आर्भवं सुरूपकृत्नुमूतयेऽयं वेश्चोयत्पृश्निगर्भा इति प्रजापतिरेवैनांस्तदुभयत: परिपिबति तस्मादु श्रेष्ठी पात्रे रोचयत्येव यं कामयते तम् । - ऐतरेय ब्राह्मण ३.३०
ॐहोमादूर्ध्वं होत्रा पठनीया ऋच: - स्वाहाकृत: शुचिर्देवेषु घर्म: समुद्रादूर्मिमुदियर्ति वेनो द्रप्स: समुद्रमभि यज्जिगाति - ऐ.ब्रा. १.२२
ॐअयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इति । वेनोऽस्माद्वा ऊर्ध्वा अन्ये प्राणा वेनन्त्यवाञ्चोऽन्ये तस्माद्वेन: प्राणो वा अयं सन्नाभेरिति तस्मान्नाभिस्तन्नाभेर्नाभित्वं प्राणमेवास्मिंस्तद्दधाति । पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे वियत्पवित्रं धिषणा अतन्वतेति पूतवन्त: प्राणास्त इमेऽवाञ्चो रेतस्यो मूत्र्य: पुरीष्या इत्येतानेवास्मिंस्तद्दधाति । - ऐ.ब्रा. १.२०
ॐअयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इतीन्द्र उ वै वेन ऐन्द्रमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदि । तस्यैकामुत्सृजति नाके सुपर्णमुपयत्पतन्तमिति सोऽयमात्मनोऽतीकाशस्तामुत्तरासु करोति तेनो साऽनन्तर्हिता भवत्युभयतो वेनं पापोक्तस्य पावमानीरभिष्टुयादात्मा वै वेन: पवित्रं वै पावमान्य: पुनात्येवैनं - शां.ब्रा. ८.५
ॐदशम अह: :—अयं वै वेन: प्रजापते: प्रत्यक्षं तन्वस्ता होता वदेत् - शां.ब्रा. २७.४
ॐइयमेव वेनासेवनी मध्यं ब्राह्मणाच्छंसी तस्माद्ब्राह्मणाच्छंसी प्रात:सवन एकदेवत्या: शंसति - - - शाङ्खायन ब्राह्मण २८.१०

ॐदशहोतृहृदयाख्यं मन्त्रं :–सुवर्णं घर्मं परिवेद वेनम् । इन्द्रस्याऽऽत्मानं दशधा चरन्तम् । अन्तः समुद्रे मनसा चरन्तम् । - तैत्तिरीय आरण्यक ३.११.१
ॐवेनस्तत्पश्यन्विश्वा भुवनानि विद्वान्यत्र विश्वं भवत्येकनीळम् । यस्मिन्निदꣳ सं च वि चैकꣳ स ओतः प्रोतश्च विभु प्रजासु ।। - तै.आ. १०.१.३
ॐत्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् । इन्द्र एकꣳ सूर्य एकं जजान वेनादेकꣳ स्वधया निष्टतक्षुः ।। - तै.आ. १०.१०.
ॐशुक्रामन्थिग्रहयोरभिधानम् : अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने । इममपाꣳ संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहन्ति । उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वैष ते योनिर्वीरतां पाहि । - तैत्तिरीय संहिता १.४.८.१
आहवनीय चयनार्थ रुक्माद्युपधानाभिधानम् : ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः । स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च विवः । - तै.सं. ४.२.८.२
ॐराजसूये दिग्जय ध्यानम् :– पृथिर्वैन्यः । अभ्यषिच्यत । स राष्ट्रं नाभवत् । स एतानि पार्थान्यपश्यत् । तान्यजुहोत् । तैर्वै स राष्ट्रमभवत् । - तै.ब्रा. १.७.७.३
ॐपशोः सुक्ते वपायाः पुरोनुवाक्याः– ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात् । वि सीमतः सुरुचो वेन आवः । स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठाः । सतश्च योनिमसतश्च विवः ।। - तै.ब्रा. २.८.८.८
ॐ (हे प्रवर्ग्यस्वामिन्) नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तम् । हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतम् । यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ।। - तै.ब्रा. २.५.८.५
ॐअवभृथकर्मणि ऋजीषस्य दध्ना पयसा वा मधुमिश्रेण प्रोक्षणे मन्त्राः :– यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम् । यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि त्मना । त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः । सा नः संधाऽसत्परमे व्योमन् । - तै.ब्रा. ३.७.१३.१